

שומר אחי אנוכי

ב"ח" (בכרונולוגיה) מכאן. לאחר מכן שמענו גם את שמותיהם האמיתיים: אברהם שטרן ודוד רויאל. נתגלו לנו מפקד המחוז, חברי המפקדה, ועוד ועוד.

האלים הפכו בני אדם, ובמהרה הפכו גם חלאת אדם — זה בפי זה. אנשי ב"ח יאירו את יאיר כמטורף מטוכן, סוכן נאצי, בוגד, אדם שהוריד את ז'בוטינסקי ביוגו שואלה וגרם למותו מצער. אנשי יאיר הטיחו בפני ב"ח שהוא סוכן ברטי, משתף פעולה, איש האינטליג'נס (הביון הבריטי), מלשין של הבולשת, ומה לא. חברים, שהיו אך אתמול שותפים לחוויות מסעירות, ושהיו מוכנים למות ביחד במרתף עינויים, היו כנרילה לשונאים בנפש. היחידות התפרקו. שלוחים משני הצדדים באו אלינו, הנערים בני ה-17, כדי לעשות נפשות ל...אירגון הצבאי הלאומי ב ארץ ישראל אל"מכאן ול...אירגון הצבאי הלאומי בישראל" (שהפך כרבות הימים ללח"י) מכאן. בפי כל היו השמצות נוראות, השינאה פיעפעה בכל פגישה. היו פעולות אלימות ראשונות, ולא היה חסר הרבה כדי שתפרוץ מלחמת אחים ממשית, וחברים מאתמול ישפכו איש את דם רעהו.

איך הרגשנו אחר כך, צעירי האירגון? עולמנו נחרב עלינו. האמונה הגדולה, שעטפה אותנו כרחם של אם, נקרעה ללא תקנה. נזרקנו אל הכפור של החיים. התמימות נשברה. כל אחד הלך לדרכו — מי לאצ"ל, מי ללח"י, מי הביתה, מי קודם לכאן ואחר כך לכאן. כל אחד חש כאילו איבד אבא ואמא, את מטרות חייו, את תכלית קיומו עלי אדמות.

הזיכרונות האלה עלו השבוע לנגד עיניי, כאשר דיברתי עם חברים ערביים על המתרחש באש"ף. ראיתי הבעות של הלם, תדהמה, יאוש, חוסר-אוריינטציה, ובעיקר כאב. רבים נצמדו למקלטי הרדיו והטלוויזיה, כדי לראות ולשמע. הכל חששו מפני מלחמת אח באח, פירוד במישפחות, קרע בין ידידים.

הבנתי לנפשמ, כי כך בדיוק הרגשתי אני אז. אבל כיום, בדיעבד, אחרי 44 שנים, ברור לגמרי שמבחינת יעדי המחתרת העברית, הפילוג הוא היה נחוץ ומועיל. מיגוון הפעולות והתפקידים, וחלוקת-העבודה האוטומטית בין ההנהגה, אצ"ל ולח"י, הביאו בסופו של דבר להקמת המדינה.

כל זה נכון גם למה שמתרחש עכשיו בצד הערבי. הפילוג, שנכפה על האירגון על-ידי סוריה וסוכניה, הוא מכאיב, והוא יזעזע את עולמם של רבים במחנה הפלסטיני. אך בסופו של דבר — אחרי חלוף ההלם הראשון — יסתבר שהתהליך הזה יאפשר למחנה הפלסטיני המרכזי, שבראשו עומד יאסר ערפאת, להיפטר מצרה גדולה ולפעול ביתר יעילות להקמת מדינה פלסטינית. זה יתברר בעתיד. אך כיום זה בוודאי כואב לרבים מאוד-מאוד. והכאב הזה זכור לי היטב.

היטלר, סטאלין וריצ'ארד ברטון

הסרט האחרון של ריצ'ארד ברטון, 1984, הוא סרט גרוע. אין בוה פלא. כי הוא מבוסס על ספר גרוע.

וגם בוה אין פלא. ספר עיתוני כמעט שאינו יכול להיות טוב מבחינה סיפורית. שהרי המחבר יוצא להמחיש תיאוריה מסויי

מת. תחת לפרט אותה במסה פילוסופית או פוליטית, הוא מחד ליט להדגים אותה בתיאור מציאות עתידית. האנשים המופיעים בספר אינם אלא סטאטיסטים, כלים על הלוח, המדגימים תרגיל של שחמט.

כך היה סיפור הקלאסי של אלדרוס האקסלי, עולם אמיץ חדש. כך היה גם סיפור של בנימין זאב הרצל, אלט-נוילנד. ספר מעניין? בהחלט. ספר טוב? לא.

ברטון ב-1984

סח בעשרים שורות. ולפעמים נרמה שכל המוסף גרוע.

ג'ורג' אורוול ראה את מוראות היטלר וסטאלין. הוא לקח אלמנטים מן המציאות הנאצית והסובייטית, הביא אותם עד כדי הגזמה מירבית, ותיאר מציאות של טוטאליטריות טוטאלית.

מכיוון שהיתה בתיאור זה אמת רבה, וכל קורא נכון הבין שהסכנות המתוארות בו אכן ממשיות. היתה לספר השפעה אדירה. גם עליי עשה רושם רב, כשקראתי לראשונה לפני שלושים שנה. אך רושם זה לא נבע מן העלילה, שאינה קיימת, ולא מן הגיבורים, שהם דמויות של קארטון, אלא מן המסר.

יתכן שבמיאגאון יכול היה להביע את המסר הזה על האקרון בצורה חדשנית מדהימה, להשתמש בגימיקים עתידיניים, לספק לעלילה עומק שאין לה בספר. אך מפיקי סרט זה הלכו בדרך הקלה. הם העבירו, במצעים שגריטיים, את תוכן הספר מן הגיבור אל הצלולוד. אין זו שגרה מסרט אנטי-נאצי או אנטי-סובייטי שיגרתי, עם קלגסים ועינויים. כל תיחכום שיש בסרט בא מרעיונותיו של אורוול עצמו.

חבל שזהו הסרט האחרון שבו כיכב ריצ'ארד ברטון ערב מותו. כדי למלא את תפקידו בסרט אפשר היה לקחת שחקן מסוג ג' ואילו ברטון כראי לזכור מתפקידים אחרים, מן השנים שקדמו ל-1984, למשל במי מפחד מווירגיניה וולף או בקט.

לתפוס מה רוצה הציבור לראות ולשמע. אלף מחשבים משוכי ללים אינם יכולים לבוא במקום האינטואיציה הזאת. מבחינה זו אין כל הברל בין המגו שהופיע באגורה (השוק) של אתונה לפני מאה דורות ובין הפוליטיקאי אמר'הטלוויזיה בימינו.

למנחם בגין היה כישרון כזה, וכאשר דמותו התאימה למצב הרוח הציבורי, הוא עלה לשלטון. כזהו גם רגן.

לבגין ולרגן היה עוד יתרון אחד משותף: היריבים שלהם הצטיינו בחוסר גמור של אינטואיציה כזו. היתה זאת חוצפה מצד הרמקוטים להעמיד מול רגן את וולטר מונדייל, דמות אפורה של עסקן מילגתי שיגרתי, עתיר-כישלונות. אילו התחרו רגן ומונדייל לפני 2000 שנה כפרורם של רומא, בלי טלוויזיה ובלי תרמיטנים מיקצועיים, היו מגיעים כדיוק לאותה התוצאה.

בין אצ"ל ולח"י

הייתי ילד כאשר פילג זאב ז'בוטינסקי את ההסתדרות הציונית והקים את "ההסתדרות הציונית החדשה". אינני זוכר פילוג זה. אבל אני זוכר היטב פילוג אחר. ואיך אוכל לשכוח אותו? הוא היה אחד המאורעות הטראומטיים בחיי.

זה היה סמוך ליום-הולדתי ה-17. בסוף שנת ה-14 התגייסתי לאירגון הצבאי הלאומי, ובמשך השנתיים שלאחר מכן היה

האירגון התוכן הבלעדי של חיי. אומנם עברתי שמונה שעות ביום כפקיד של עורך-דין, והשתכרתי יפה (3 לא"י לחודש), אך לא הקדשתי עוד לעבודתי תשומת-לב כלשהי. מחשבותיי היו נתונות לאירגון בכל רגע של עירנות, ולא פעם גם בחלומות הלילה.

האירגון סיפק לנו את כל אשר אדם צעיר מתגעגע לו: ההרגשה של שייכות לאירגון חזק ומיסתורי ולהכורה של נועים, יעד מרכזי המעניק לחיים תוכן ותכלית, ולכל רגע משמעות. כך בוודאי מרגישים כיום חוזרים-כתשובה ומאמיני הארי קרישנה.

לא הכרנו את מפקדינו, מעבר לדרג הפולגתי. המפקד הגבוה ביותר שהכרתי היה אביאל כץ, אילינו. מהגרס בלונדי מרמת-גן, שהיה מפקד הפלוגה. ידענו שז'בוטינסקי הוא המצביא העליון. אך מי היו המפקדים בארץ? מי היו האנשים שעל פי פקודתם היינו מוכנים לחרף בלי היסוס את חיינו, להסתכן בעינויים ובמוות? לא ידענו. ידענו רק שהם חבר אנשים מובחרים, אכזריים בלי חת ובלי דופי, רגולים מרכבה, העטופים בערפל סמיך של מיסתורין.

חיינו במצב-רוח מרומם. ישבתי מאחורי המכתבה במישרד, הסתובבתי בבת-המישפט, ביליתי בבתי-הקולנוע גר'רניה ואופיר ובליבי לחשתי לעצמי: אילו הם ידעו! אני נראה להם כסתם נער, המתקשה לגדל שפם — אבל אני שייך לקומץ הנבחר, אנחנו עושים את ההיסטוריה, אנחנו מחוללים מעשה כביר. יום יבוא ויידעו עלינו.

במשך זמן-מה החזקתי בחזרי בשכונת-פלורנטין את מחסך הנשק המחלקתי — שניים-שלושה אקדחים לצורכי אמונים. על כך היה מוטל או עונש-מוות. אינני יכול לתאר את הרגשתי, כאשר הלכתי ברחוב, בדרך מביתי לרידה שבה היינו אמורים להתאמן בנשק (בלי תחמושת). כשאקדח פאראבלום חבוי בחבילה דמויית-ספר, בין שני ספרים אמיתיים, מתחת לבית השחי שלי. או כאשר המטרנו כרוזים (לפי השיטה שהיתה נהוגה אז) על ראשי קהל של באיקולנוע כביכר מוגרב.

ואו, לפתע פיתאום, זה קרה. אינני זוכר בדיוק איד זה התחיל. מישוה במחלקה שלי (מח' 26 בפיקוד ישראל אפשטיין, גובה של מכביה-המתנדבים) סיפר שמעו שמועה: יש פילוג באירגון.

לא יכולנו להאמינו. לא יכולנו להעלות דבר כזה אף על הרעת. ואז נמוג הספק. אחרי פעולה קבוצתית בחזרי בדירת-גג ברחוב פלורנטין ביקש מפקד-המחלקה משניים-שלושה חברים, ואני בנייהם, לצאת עימו אל הגג החשוך. שם, באפלה, הוא אמר את המילים הנוראות: יש פילוג. צריכים לבחור.

בימים הבאים נחשפה לעינינו זהות מפקדינו: "יאיר" מכאן,

ידיד ישראלי החי בגרמניה, מיכאל נתן, היה חייב קאסטה של וידיאו למישהו בארץ. הוא מצא דרך מקורית להחזרתה. הוא הקליט בה תוכנית-טלוויזיה גרמנית שהיתה עשויה לעניין אותי, לדעתו, ושלת אותה אליי. אחרי שתצפה בתוכנית, אנא — העבר את הקאסטה לפלוני, ביקש.

בקאסטה היה סרט תיעודי על חייו של וילי בראנד בימי הרייך השלישי, ואני שמח ש' ניתנה לי הזדמנות לראותו.

הסיפור עצמו ידוע. וילי בראנד (שמו האמיתי היה הרברט פראם) היה צעיר בן 19, כאשר עלו הנאצים לשלטון. הוא היה בן מישפחת-יפועלים בעיר-הנמל ליבק, פעיל בתנועת-נוער סוצ' יאליסטית. התמונות ששררו מאז מזכירות תצלומים של

בראנד

תנועת-נוער בארץ-ישראל. אילו היה בראנד יהודי, יתכן מאוד שהיה מרריך בתנועת-הבונים ומתיישב ביוקנעם. התצלומים יכלו להיות ממונה בבך-שמן.

כשהחל הטרור הנאצי, הוברח בראנד בספינת-דייגים לנורווגיה. שם הצטרף לקבוצת הגולים של מיפלגת, שפעלה נגד הנאצים. הוא קיבל זהות חדשה (וילי בראנד) וניירות מזויי פים והוחזר לזמן-מה לגרמניה, במסווה של סטודנט נורווגי. בנורו ווגיה כתב מאמרים והפך נורווגי לכל דבר.

כשהגיעו הנאצים לנורווגיה, הולכש בראנד במדי הצבא הנורווגי, נלקח בשבי וכך נמלט מציפורני הגסטאפו. אחרי ששוחרר עבר את הגבול לשוודיה הניטרלית. שם פגש כסוציאליסטים מכל הארצות הכבושות. עם ניעת גרמניה חזר אליה. וכאן בא הרגע המעניין ביותר של הסרט.

על בראנד בן ה-41 היה להחליט איך להמשיך. לחזור לנורווגיה השלווה, ולבנות שם את חייו? לקבל מישרה באו"ם כ'נבנה, כפי שרוצה לו? או לחזור ולהיות לגרמני, אחרי תריסר שנות הזוועה?

גרמניה היתה הרוסה מכל הבחינות. איש לא העלה על דעתו שבתוך חמש-שש שנים של עבודה מפרכת תקום שוב על רגליה. היה פיתוי רב להפנות את הגב לארץ זו, שבה נרצחו רוב חבריו. בראנד החליט אחרת, והוא נימק זאת, בדיעבד, בערך כך: גרמני אנוכי. אומנם לחמתי בכל כוחי נגד המישטר הנאצי, ואין לי שמץ של אשמה אישית במעשיו — אך כבן הדור הגרמני הזה אני שותף לאחריות הקולקטיבית. לכן עליי להישאר ולדאוג לכך שזה לא יוכל לקרות שנית, שגרמניה תהיה ארץ שוחרת-שלום, וששת-שלים עם קורבנותיה.

בנקודה זו נגמר הסרט בסידרה של תצלומים מדרכו שלאחר-מכן — וביניהן התמונה הנוגעת-ללב של בראנד הכורע על ברכיו לפני אנדרטת הקורבנות בגטו ורשה.

השאלה שהוצגה בסרט היא אוניברסלית. השומר אחי אנוכי? האם אחראים שוחררי-השלום הישראליים למעשיו של שר הביטחון, המניח לחייליו לרצוח צעירים בכירויות וכרמאללה? האם נהיה אחראים למה שעלול להתרחש אם הנאצים היהודיים, מסוגו של מאיר כהנא, יגיעו לשלטון במדינתנו? אני מסכים עם בראנד. התשובה היא: כן.

הפרוטוקולים של זקני אמריקה

הסופר מידר שיף כתב פעם סיפנו. היתולי על יצירתו של צייר פופולארי.

קבוצה של אנשי-עסקים וציירים ממולחים הקימה מיפעל. בדקו את השוק וקבעו בדיוק מהו טעם הקהל האופנתי באותה שעה. הציירים הכינו מלאי גדול של ציורים, שהתאימו בדיוק לטעם זה. אחר-כך מצאו צעירה יפה ומיתורית, העניקו לה שם אמנותי והחתימו אותה על כל הציורים. קבעו לה תערוכה, ערכו לה מסיבות-עיתונאים ויחס-ציבור רוב. תמונת הציירת הגדולה, הסנסציה של העונה, הופיעה בשערי כל העיתונים (אז עוד לא היתה טלוויזיה). מחירי הציורים הרקיעו שחקים והמיפעל שיגשג.

יש הסבורים ששיטה כזאת הופעלה גם בארצות-הברית. קבוצה של אנשי-עסקים ממולחים ואנשי הימין הקיצוני החליטו לקחת את המדינה בידיהם. בעזרת מחקר-שיווק מקיף, וסוללה של מחשבים, קבעו בדיוק נמרץ מהי דמות הנשיא אשר הציבור האמריקאי משתוקק לו — מה צורתו, אילו דיעות צריכות להיות בפיו, מה עליו להבטיח ומה עליו לגנות.

כשכל המידע הזה היה בידיה, בחרה הקבוצה בשחקן מנוסה, והטילה עליו גלום בדיוק את הדמות הזאת. וכך, הופ, נולד הנשיא רונלד רגן.

זה מצלצל כבדיחה, משהו בנוסח "הפרוטוקולים של זקני אמריקה", אבל יש אנשים רציניים (לפחות בעיני עצמם) הסו מרכים בנוסח זה על "יצירת התרמית" של רגן. אחד מהם הדיכר בטלוויזיה הישראלית שרגן הוא תופעה חדשה לגמרי, תוצר של עידן הטלוויזיה, ושכל הופעתו מתואמת לצרכים המיוחדים של כליתיקשורת זה, וכו' וכו'.

לא רובים ולא יער. מאז בריאת העולם היו פוליטיקאים שהיה להם כישרון טיכעי